

Waa maxay ilaha xiriirka bulshada?

Daraasad tijaabo ah oo lagu qabtay Boorama, Somaliland

SoCap Xogta Kooban ee Cilmi Baarista
Lambar 4, Ogosto 2026

Qodobbada muhiimka ah

In ka badan saddex-meelood labo ka mid ah jawaab-bixiyaasha barokacayaasha iyo kuwa aan barokacayaasha ahaynba waxay sheegeen in aanay jirin cid sinaba wax ku taageertay markii ay dhawaan la kulmeen dhibaatooyin, halka kuwa helay taageerada, qoyska ugu dhow ayaa ahaa isha ugu badan. Dhawr jawaab bixiyaal ah ayaa ku tilmaamay u guurista aagagga ay qoysku hore u joogeen, inay tahay sharraxaad suurtagal ah oo ku saabsan muhiimada xidhiidhka qoyska. Si kastaba ha ahaatee, saami sare ee jawaab bixiyaasha ayaa sheegay in aanay helin haba yaraatee wax taageero ah intii lagu jiray dhibaatooyink ay dhawaan la tacaalayeen ayaa tilmaamaysa xadka xiriirka bulshada iyo taageero xataa halka nidaamyadu u muuqdaan kuwo si rasmi ah u dhisan.

Xiriirka bulshada ee nidamsan ee Boorama ayaa ah mid aad u xoog badan, laakiin helitaanka waa mid aan sinnayn oo waxaa saameeya saboolnimada, shuruudaha wax ku biirinta, iyo booska bulshada. Boorama waxay leedahay hab-nololeed cufan oo ka kooban qaab-dhismeed bulsho oo habaysan, sida kooxaha kaydka ah, guddiyada barakacayaasha, iyo ururrada diinta. Si kastaba ha ahaatee, xitaa dhismayaashan tirada badan ma gaaraan qof walba, maadaama helitaanka iyo ka faa'iidaydiga taageerada kooxaha abaabulan ay tahay mid aan sinnayn. Kooxaha kaydka haweenka ayaa ah kuwo si weyn loo aaminay, iyo ayadoo ay qayb ka yihiin dadka barakacayaasha iyo kuwa aan ahaynba, laakiin caqabadaha dhaqaale ay u adeegeen aasaaska muhiimka ah ee ka saarista, taasoo la micno ah in faa'iidooyinkoodu ay aad ugu yar yihiin inay gaaraan kuwa ugu nugul.

Dadka deggan Boorama waxay ka qaybqaataan qaab-dhismeedka bulshada, laakiin waxay soo sheegaan saamayn xaddidan oo dhexdhexaadin ah oo ku saabsan go'aamada. Jawaab bixiyaasha Boorama ayaa soo sheegaya in heerar aad u sarreeya ay ka qayb qaadanayaan kooxaha abaabulan, sida iskaashatooyinka, maciishada ama kooxaha haweenka. Si kastaba ha ahaatee, kuwa sida firfircoon ugu lug leh kooxaha, in ka yar kala badh ayaa sheegay inay ku kalsoon yihiin in ra'yigooda la tixgalin doono marka ay timaado go'aan kooxeedka. Wareysiyada lala yeeshay daneeyayaasha muhiimka ah waxay xoojinayaan xogtani, iyagoo sheegay in barokacayaasha, haweenka iyo dadka laga tirada badan yahay laga yaabo in si ula kac ah loogu daro qaab-dhismeedka rasmiga ah ama guddiyada, balse codkoodu had iyo jeer muhiimad gaarka lama siiyo.

Nabadgelyo la'aanta dhulka iyo khatarta ah in laga raro ayaa weli ah naxdin weyn oo wiiqaysa cimriga xiriirka bulshada ee barakacayaasha Boorama. Xogta sahanka ayaa tilmaameysa in ka badan 60% jawaab bixiyaasha ay soo barokaceen shan sano ama ka badan. Si kastaba ha ahaatee, nabad-gelyo-xumada dhulku ayaa wali jirta, waxayna wali ku haysaa wel wel weyn oo carqaladaynaysa waarida iyo isticmaalka xiriirka bulsho si ay ugu gudbaan dhibaatooyinka. Wareysiyadu waxay xuseen in barakicida hore ay u ogolaan karto barokacayaasha inay qorsheeyaan u guurista meelaha ay ka leeyihiin xiriirka bulshada, sida qoyska. Si kastaba ha ahaatee, barokaca ka socda magaaloyinka dhexdooda ayaa carqaladayn kara habka labaad ee dhisidda isku xidhka cusub iyo isku xidhka xiriirada iyo ku qasbi guuritaanka meel aan la jeclayn. Sidaa darteed guri ka saaridu waxay qayb wayn ka ciyaartaa wiiqida xiriir bulshada oo laga yaabo inay si kale u abuurmaan muddo ka dib.

Hordhac iyo Asalka Daraasadda

Mashruuca Doorka Xiriirka Bulshada ee Magaalooyinka Nugul oo ay Colaadhaha Saameeyeen (SoCap) waa mashruuc cilmi-baaris oo soconaya saddex sano, kana helaya maalgelin Irish Aid. Mashruucani wuxuu daraaseenaayaa xiriirka ka dhexeeya xiriirka bulsho, adkeysiga, deegaanka magaalooyinka, iyo xaaladaha colaadda iyo nuglaanta ee saameeya bulshooyinka la takooro ama nugul ee ku nool magaalooyinka, gaar ahaan dalalka Haiti, Soomaaliya iyo Somaliland.

Ujeeddada mashruuca waa in la fahmo sida xiriirka bulsho uu uga qayb qaato adkeysiga bulshooyinka magaalooyinka ee nugul, isla markaana loo aqoonsado meelaha muhiimka ah ee hay'adaha fulinta iyo kuwa dejinta siyaasadaha ay wax ka qaban karaan. Soomaaliya gudaheeda, mashruucu wuxuu si gaar ah u baarayaa su'aasha ah: Sidee ayay dadyowga kala duwan ee barakacayaasha gudaha dalka ee ku barakacay gobolka Banaadir uga ugu adkaystaan dhibaatooyinka iyo cadaadisayada iyagoo ka faa'iidayanaya helitaanka kala duwan ee xiriirka bulshada?

Xiriirka bulshada waxaa loola jeedaa shabakadaha xiriirka, xeerarka bulshada, iyo kalsoonida bulshada ee fududeeya iskaashi iyo wada-shaqeyn¹. Daraasado badan ayaa muujiyay muhiimadda xiriirka bulsho ee kor u qaadista adkeysiga marxaladaha kala duwan ee masiibooyinka, laga bilaabo diyaar-garowga ilaa soo kabashada². Si kastaba ha ahaatee, fahamka doorka xiriirka bulsho ee deegaannada ay saameeyeen colaadhaha iyo nuglaantu waa arrin adag. Cadaadisayada iyo dhibaatooyinka ka jira deegaannadan badanaa waa kuwo muddo dheer socda, soo noqnoqda, isla markaana aad u saameeya bulshada. Waxaa intaa dheer, amni darrada, barakaca, iyo kala qaybsanaanta la xiriirta colaadhaha ayaa xoojin kara, beddeli kara ama wiiqi kara xiriirrada iyo shabakadaha bulshada. Sidoo kale, noocyada xiriirka bulsho ee ku kooban koox gaar ah ayaa mararka qaarkood xoojin kara kalsooni darrada, taas oo dhaawici karta adkeysiga muddada dheer.

Fahamka ilaha laga helo xiriirka bulsho iyo doorka ay ciyaari karaan kooxaha kala duwan ee taageeraya dhismaha xiriirrada bulshada ayaa ah tallaabada ugu horreysa ee lagu fahmi karo sida, iyo xaaladaha ay ku habboon tahay, xiriirka bulsho uu u taageero adkeysiga bulshada. Warbixintan cilmi-baariseed waxay soo koobaysaa habka loo maray daraasadda iyo natiijooyinka muhiimka ah ee wejigii tijaabada ahaa ee mashruuca SoCap ee laga fuliyay degmooyinka Dayniile iyo Kaxda ee gobolka Banaadir. Iyadoo lagu salaynayo natiijooyinkan hordhaca ah, warbixintu waxay soo bandhigaysaa talooyin dhowr ah oo ku wajahan daneeyayaasha kala duwan, waxayna ku soo gabagabaynaysaa dulmar ku saabsan tallaabooyinka xiga iyo cilmi-baarista mustaqbalka.

1. Putnam, R. (1995) 'Bowling Alone: America's Declining Social Capital,' *Journal of Democracy*, 6, 65-78, p. 67.

2. Ka eeg doodka ku jirta Rhude, K., et al. (2025) *A Review of Evidence of the Impact of Social Capital on Resilience*, SoCap Research Brief, No. 1.

Habka Daraasadda

Wejigii tijaabada ahaa ee mashruuca SoCap ee Somaliland waxa uu qaatay habab isku dhafan oo isugu jira qaabab tayo iyo tiro labadaba.

Saddex xeeladood oo xog ururin ah ayaa la adeegsaday: ugu horrayn sahanno telefoon oo xidhan; Dood-kooxeedyo habaysan; iyo Wareysiyo lala yeeshay xog-ogaallo muhiim ah oo ilaa xad nidaamsan. Intii u dhaxaysay Sebtembar iyo Noofambar 2025, kooxdu waxay qabatay 5 dood-kooxeedyo habaysan oo ay ka qayb qaateen xubnaha bulshada ee ka kala tirsan barokacayaasha iyo dadka martida loo yahay; 3 waraysi oo lala yeeshay oday beeleed, culimo iyo wakiilka kooxda haweenka marka lagu daro 4 waraysi oo ay weheliyaan wakiilo ka socday hay'adaha aan dowliga ahayn oo ka shaqeeya barakaca, adkeysiga iyo wada jirka guud ahaan bulshada Soomaaliya iyo Somaliland oo dhan, kuwaas oo tiradoodu dhan tahay 43 qof oo ka soo qaybgalay gobolka; waxaana la duubay 149 jawaabaha sahanka. 92 jawaab bixiye ayaa barokacay; halka 57 ay ka soo jeedaan beelaha aan barakicin/bulshooyinka marytida loo yahay.

Xog ururintii wejigii tijaabada ayaa ka dhacay degmada Boorama ee gobolka Awdal, waxaana dadka ku nool lagu qiyaasay 445,000 oo qof³. Boorama waa magaalada ugu weyn gobolka Awdal⁴ ee Somaliland, waxayna ku taal meel u dhow xuduudka Itoobiya.

Xaaladda bini'aadantinimo ee Boorama ka jirta waxa ugu horrayn saameeya nugulnaan la xiriiirta deegaanka iyo xiriirka bulsho dhaqaale. Magaalada nabadgelyo ahaa ka ma jirto nabadgelyo-xumo ballaadhan. Ilaa Sebtembar 2024, dad lagu qiyaasay 18,600 oo qof ayaa ku barokacay gudaha Boorama, taas oo ka mid ah 29,310 guud ahaan gobolka Awdal. Tani waxay Boorama ka dhigaysaa meesha ugu weyn ee barakaca ah ee ka jira gobolka. Tiradani way is bedbedeshaa. U dhawaanshaha gobolka ee Itoobiya ayaa sidoo kale ka dhigaysa marin istaraatiiji ah oo ay galaan qaxootiga ka soo cararaya jahawareerka cimilada iyo colaadaha, in kasta oo intooda badan ay soo maraan oo kaliya marka ay u socdaan Hargeysa ama dalalka Khaliijka. Caqabadaha kale ee dhaqaale ee magaalada soo food saartay ayaa ah qiimaha sare ee korontada, biyaha iyo cilladaha kaabayaasha dhaqaalaha.

3. UNOCHA (2025) *Somalia - Subnational Population Statistics*, 8 May 2025.

4. International Organization for Migration (IOM) (2024) *Displacement Tracking Matrix*.

Natijoooyinka Muhiimka ah

Marxaladda tijaabada waxa ay ujeeddadeedu ahayd in la fahmo ilaha ay ka soo baxaan xiriirka bulsho ee dadka barakacayaasha gudaha dalka ee ku nool degmada Borama.

Warbixintan kooban waxay soo bandhigaysaa natijoooyinkii laga helay marxaladda tijaabada, kuwaas oo loogu talagalay in lagu sharaxo sida xiriirka bulshadu hadda uga shaqeeyo xaaladaha dhabta ah, halkii laga samayn lahaa sheegashooyin sababeed. Maadaama ay yihiin natijoooyin hordhac ah, waa in loo arkaa kuwo tilmaam-bixin iyo sahamin ah, looguna talagalay inay taageeraan barashada, la-qabsiga, iyo go'aaminta tallaabooyinka xiga ee mashruuca cilmi-baarista ee soconaya muddo dhowr sano ah.

Natijada 1: In ka badan saddex-meelood laba meel oo ka mid ah jawaab-bixiyeyaasha barakacayaasha gudaha dalka iyo kuwa aan barakacayaasha ahayn ayaa sheegay in aanu jirin qof haba yaraatee taageero siiyay markii ay dhowaan la kulmeen dhibaato ama xaalad lama filaan ah. Kuwa helay taageerada, xubnaha qoyska ee dhow ayaa ahaa ilaha ugu badan ee taageerada laga helay.

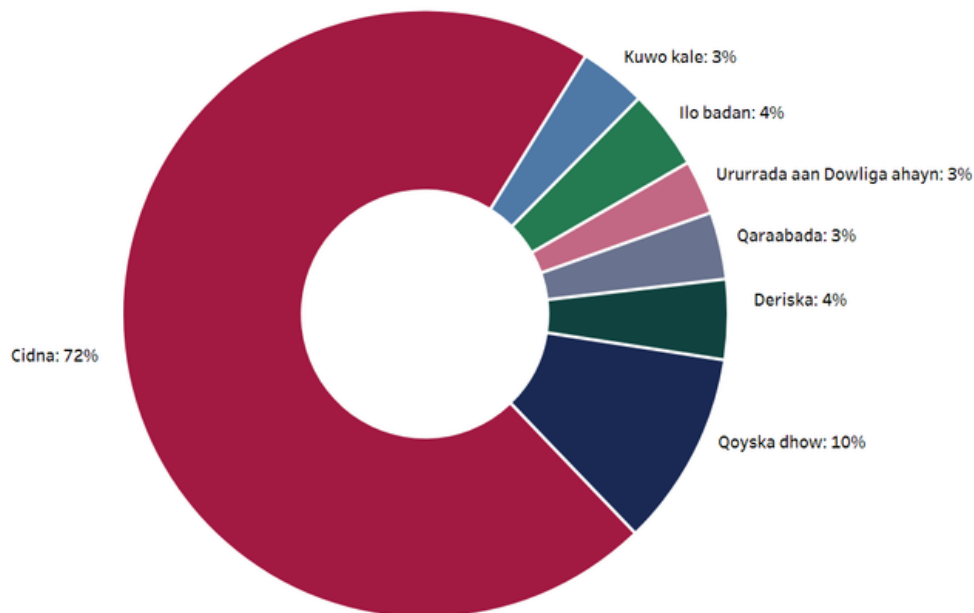
Markii la waydiiyay cidda taageertay xilligii ay dhowaan la kulmeen dhibaato ama xaalad saamayn weyn ku yeelatay⁵, in ka badan saddex-meelood laba meel jawaab-bixiyeyaasha ku nool Borama ayaa sheegay in aanu jirin qof haba yaraatee taageeray (eeg Jaantuska 1). Kuwa helay taageerada, xubnaha qoyska ee dhow ayaa ahaa ilaha ugu badan ee la xusay (10%). Waxa ku xigay deriska (4%), xubnaha qoyska ballaadhan ama qabiilka (3%), iyo ururrada aan dawliga ahayn (3%). Natijoooyinkani waxay muujinayaan laba arrimood: muhiimadda weyn ee ay leeyihiin xidhiidhada qoyska iyo xaddidaadda jirta ee noocan taageerada ah, maadaama inta badan dadka ay sheegeen inaanay helin wax taageero ah markii ay la kulmeen dhibaatooyinka.

Inkasta oo tirada jawaab-bixiyeyaashu ay ku kala duwanaayeen⁶, ma jirin farqi tira-oob ahaan oo macne leh oo u dhexeeyay barakacayaasha gudaha dalka iyo dadka aan barakacayaasha ahayn marka laga eego nooc kasta oo taageero ah.

Taageerada la helay badanaa waxay ahayd mid aan rasmi ahayn, baaxad ahaan yar, isla markaana muddo gaaban socota, iyadoo diiradda lagu saarayay daboolidda baahiyaha deg degga ah halkii ay ka taageeri lahayd soo kabasho waqti dheer ah. Mid ka mid ah ka-qaybgalayaasha ragga ah ee barakacayaasha gudaha dalka ee dood-kooxeedyada ayaa sheegay: **“Waxaan ognahay xaaladaha mid kasta oo naga mid ah, sida kuwa gaajaysan iyo kuwa xanuunsan. Waxaan daryeel u fidinaa kuwa xanuunsan, halka aan cunto siino kuwa gaajaysan. Suurtagal ma aha in qoys naga mid ahi gaajo ku seexdo iyadoo qoysaska kale ay cunto haystaan.”**

5. Ka-qaybgalayaashu waxay aqoonsadeen nooca dhibaato ama shoog oo saamaynta ugu weyn ku yeelatay qoyskooda 12-kii bilood ee la soo dhaafay.

6. Waxaa la wareestay 92 qof oo daka gudaha ku barakacay ah iyo 57 qof oo aan ahayn dadka gudaha ku barakacay.

Jaantuska 1: Jawaabaha ku saabsan cidda bixisay taageerada intii lagu jiray ama ka dib dhibaataadii ugu saamaynta badnayd ee qoyska soo gaadhay 12-kii bilood ee u dambeeyay (Borama, $n = 145$).

Aragtiyo la mid ah ayaa waxaa sidoo kale la wadaagay jawaab-bixiyayaasha aan barakacayaasha ahayn, kuwaas oo bixiyay tusaalooyin ku saabsan inay talo, taageero dhaqaale, ama cunto ka heleen xidhiidhaddooda bulsheed. Meel muhiim ah oo ay ku kala duwan yihiin dadka barakacayaasha ah iyo kuwa aan barakacayaasha ahayn ee laga helay xogaha tayada leh ee la xidhiidha helitaanka taageerada hay'adaha aan dowliga ahayn. Inkasta oo tiro yar oo ka mid ah jawaab-bixiyayaashii sahanka ay sheegeen in ay taageero ka heleen hay'adaha aan dawlaga ahayn haba yaraatee, heerarkaasina aanay ka duwanayn traakoob ahaan dadka gudaha ku barakacay iyo kuwa aan barakacayaasha ahayn, haddana xogaha tayada leh ayaa daaha ka qaaday fikradda dadka aan barakacayaasha ahayn ee ah in taageerada hay'adaha aan dowliga ahayn ay habaysan tahay oo ay si aan habboonayn ugu socoto bulshooyinka barakacay. Sida ay tiri mid ka mid ah haweenkii ka qeyb galay kulanka doodaha, "Haddaan nahay bulshada martida loo yahay, waxaan nahay dad sabool ah oo la mid ah dadka soo barakacay, mana jirto cid nagu soo dartay barnaamijyada taakuleynta, sida guryaha ee loo sameeyay dadka barakacayaasha ah, cid na og ma jirto." Qof kale wuxuu yiri "Dhibaataada na haysata ayaa ah inaysan jirin hay'ado na taageera."

Muhiimad ahaan, dadka barakacay ma aysan soo sheegin inay haystaan taageero ku filan ama si gaar ah loo beegsaday oo ay ka heleen hay'adaha aan dowliga ahayn. Muhiimad ahaan, barokacayaasha bulsheed ee dhawaan yimid ama bulsho ahaan aad u yar, waxaa laga yaabaa in isku xirka la xaddido ama uu qiimo xaddidan ku yeesho arrintan. Sida mid ka mid ah ka qaybgalayaasha oo lab ah uu ku tilmaamay: **"Waan daley waana bukey oo ma sii wadi karo shaqada [...] Ma jiro qof i taageera. Xiriirrada aan leeyahay wax iima taraan, sababtoo ah dadka aan aqaan waxay joogaan isla heerka aan joogo"** Si kastaba ha ahaatee, kaliya jawaab bixiyaasha doodaha kooxeedsan ee xubnaha bulshada aan barakicin ayaa sheegay fikradda ah in taageerada hay'adaha aan dowliga ahayn ay si aan xad lahayn u heli karaan barakacayaasha. Tani waxay ka tarjumaysaa xiisadda u dhaxaysa dadka barokacay iyo kuwa aan barokacay oo xirrika bulshada ee gudaha iyo kooxaha ka dhexeeya aanay ka hor iman.

Isku soo wada duuboo, saamiga sare ee jawaab bixiyaasha ee aan soo sheegin wax taageero ah haba yaraatee waxa ay soo jeedinaysaa in xitaa halka xidhiidhka qoyska iyo xaafaddu ka jiro, ay u shaqeeyaan sidii awood aan sinnayn oo bulshada dhexdeeda ah.

Maxaa ka cusub natiijadan?

Cilmi-baadhistu jirta ayaa had iyo jeer u aqoonsan qoyska iyo qabiilka inay yihiin ilaha koowaad ee taageerada dadka barokacay, gaar ahaan xaaladaha Soomaalida⁷. Natiijooyinka aanu ka helnay Boorama waxa ay ku darayaan aragti dheeraad ah: Xataa halka xidhiidhka qoysku yahay isha ugu badan ee taageerada, badi jawaab-bixiyeyaasha ayaa wali soo sheegaya in aanay wax taageero ah helin intii lagu jiray dhibaato ay dhawaan la tacaaleen. Tani waxay hoosta ka xariiqaysaa in joogitaanka shabakadaha qoyska guud ahaan aysan ka tarjumaynin helitaanka joogtada ah ee taageerada.

Maxay tani muhiim ugu tahay adkeysiga?

Xidhiidhka qoyska, iyo ilaa xad, taageerada deris-ku-salaysan ee qoysaska saboolka ah ee magaalooyinka waxay ka caawisaa inay la qabsadaan muddada gaaban. Si kastaba ha ahaatee, xitaa halka lagu bixiyo, sababtoo ah taageeradani waa mid aan sinnayn, aan rasmi ahayn, miisaan yar iyo inta badan waqti gaaban, waxay bixisaa difaac yar oo ka hortagga dhibaatooyinka soo noqnoqda ama dhibaatooyinka muddada dheer.

7. Boateng, A. (2009) 'A Mixed Methods Analysis of Social Capital of Liberian Refugee Women in Ghana,' *Journal of Sociology and Social Welfare*, 36(3), 59–82.; Spaaij, R. (2012) 'Beyond the Playing Field: Experiences of Sport, Social Capital, and Integration among Somalis in Australia', *Ethnic and Racial Studies*, 35(9), 1519–1538; Feinstein, S. and Poleacovschi, C. (2023) 'Making Democracy Work in a Refugee Camp: Social Capital and the Emergence of Empowerment', *Development in Practice*, 33(3), 267–279.

Natiijada 2: Xiriirka bulshada ee abaabulan ee Borama waa mid heer ahaan xooggan, hase yeeshee helitaankiisu si siman uguma qaybsana bulshada, waxaana saameeya saboolnimada, shuruudaha wax-ku-biirinta, iyo kaalinta ama meeqaamka bulsheed ee qofku leeyahay.

Boorama waxay leedahay hab-nololeed cufan oo habaysan hab-dhaqan bulsho, sida kooxaha kaydka, guddiyada barakacayaasha, iyo masaajidda. Xogta sahamintu waxay muujinaysaa in dhammaan kooxaha gudaha ku barakacay iyo kuwa aan ahaynba, afartii qofba hal qof ayaa sheegay in qof ka mid ah qoyskooda uu ka qaybqaato koox habaysan. Tiradani waxa ay wax yar ka saraysay jawaab bixiyaasha aan barakacayaasha ahayn marka loo eego kuwa dhigooda ah ee barokacayaasha ah, halkaas oo ay gaartay hal/saddexdiiba. Qaab-dhismeedyadihi waxay door muhiim ah ka ciyaaraan abaabulka agabka, wadaaga macluumaadka, iyo isku-dubbaridka jawaabaha dhibaatooyinka. Sida ay tiri gabadh ka mid ah ka qaybgalayaasha doodaha, **“Anigu waxaan ahay xubin ka tirsan guddiga bulshada ee xaafaddayada [...] Waxaan caawinaa dadka u baahan anagoo taageero ka ururinayna xubnaha kale ee bulshada ee ku jira xerada ama anagoo gargaar ka codsanayna hay’adaha aan dowliga ahayn. Waxaan sidoo kale gacan ka geysannaa xallinta khilaafaadka ka dhex dhaca barakacayaasha.”**

Kooxaha haweenka ayaa si weyn loogu tilmaamay kuwo wax ku ool ah oo la aamini karo, bixinta taageero degdeg ah, amaaho, iyo jawaabaha wadajirka ah ee dhibaatooyinka. Sida mid ka mid ah haweenka xog-ogaalka ah ee Boorama ku sugani ay xustay, **“Haweenna ahaan waanu is-taageernaa oo waanu is caawinnaa, tusaale ahaan hooyooyinka la kulma caqabadaha nolosha, sida xanuunada iyo dhimashada xubnaha qoyskooda, waanu is taageernaa oo gaadiid iyo cusbitaalka ayaanu geynaa, waxaanu la xidhiidhnaa hay’adaha, haddii telefoonkoodu mashquul yahay, anagu haddii aanu nahay haween ahaan, waxaanu qaadanaa masuuliyadda dhaqaale ee cisbitaalka.”**

Kooxaha kaydinta haweenka ayaa sidoo kale si gaar ah u iftiimiyay jawaab-bixiyeyaal badan oo aan barokacayaal ahayn si ay tusaale ugu noqdaan koox ay xubnaha bulshada ee barokacay iyo kuwa aan barakicinba si isku mid ah ugu biiraan. Si kastaba ha ahaatee, xitaa dadaaladani ma gaaraan qof walba, maadaama helitaanka iyo ka faa’iidaysiga taageerada kooxaha abaabulan ay tahay mid aan sinnayn. Xoagaha tayada leh ayaa tilmaamay caqabadaha maaliyadeed sababta ugu muhiimsan ee ka saarista. Kooxo badan oo kayd ah ayaa u baahan tabarucaad joogto ah, taasoo qoysaska saboolka ah aysan awoodin. Sida mid ka mid ah ka-qaybgalayaasha doodda oo dadka kudaha ku barakacay uu xusay, **“Marka aan nidhaahno bulshadu way isku xidhan tahay, waa qiyaastii 50 boqolkiiba. Waxaa jira dad qaba baahiyo gaar ah oo aan awoodin inay ku biiraan shabakadaha hooyooyinka ama ay wax ku darsadaan.”** Jawaab bixiyaasha ayaa iftiimiyay in qoysaska aadka u liita, iyo kooxaha laga tirada badan yahay qaarkood aanay awood u lahayn inay ka qaybqaataan. Xiriirka bulshada habaysan ayaa sidaas darteed xoog badan, laakiin la doortay. Jawaab bixiyaasha aan barokacayaasha ahayn ayaa sidoo kale arrintan u muujiyay caqabad, iyagoo xusay in **“y jiraan marar badan oo dadka barokacay aysan awoodin inay ka qaybqaataan shabakadaha lacag uruurinta, sababtoo ah waxay haystaan lacag aad u yar.”**

“Caqabadda ugu weyn ee samaynta xiriirro adag ayaa ah in barokacayaashu ay diiradda saaraan halgankooda maalinlaha ah - subax kasta waxay ka fikiraan sidii ay carruurtooda u quudin lahaayeen mana haystaan waqti ay ku fekeraan dhisidda xiriirro adag.”
(Ka qayb gale dood kooxeedka habaysan oo lab ah)

Wadahadallo la mid ah oo lala yeeshay barokacayaasha ragga ah ayaa daaha ka qaaday shaandhaynta dhaqaale ee ka qaybgalka koox kasta ama hawlo kasta oo laga yaabo inay dhisaan isku-xiro una adeega saldhigyada taageerada. Mid ka mid ah barokacayaasha lab ah ayaa sheegay in "baahida" ka dhex jirta barakacayaasha ay caqabad ku tahay dhisidda xiriirrada, halka mid kalena uu si buuxda u sharaxay: **"Caqabadda ugu weyn ee samaynta xiriirro adag ayaa ah in barokacayaashu ay diiradda saaraan halgankooda maalinlaha ah - subax kasta waxay ka fikiraa sidii ay carruurtooda u quudin lahaayeen mana haystaan waqti ay ku fekeraan dhisidda xiriirro adag."**

Xogta sahanka ayaa tusaale u ah qaabkan, inkastoo ay tahay in si taxadar leh loo fasiro marka la eego cabbirka muunada yar ee marxaladda tijaabada, iyo kala duwanaanshiyaha yar ee ereyada dhabta ah. Cabbirro dhowr ah, jawaab-bixiyeyaashii soo sheegay qof ka mid ah gurigooda inuu ku lug lahaa koox rasmi ah nooc kastaba ha ahaatee waxay kaloo sheegeen in dakhligoodu uu sarreeyo. Tusaale ahaan, jawaab bixiyaasha barakacayaasha ee aan lahayn xubin qoyska ka tirsan oo ku lug leh koox abaabulan ayaa sheegay in hilibka ay cuneen celcelis ahaan 0.28 jeer usbuucii hore; marka la barbardhigo 0.63 jeer ka mid ah kuwa ku lug leh koox rasmi ah. Dhanka kale, jawaabeyaasha aan barokacayaasha ahayn oo aan lahayn xubin qoys oo ku lug leh koox rasmi ah ayaa soo sheegay dakhliga bishii 31 dhibcodd ka hooseeya kuwa leh xubinimada qoyska.

Maxaa ka cusub natijadan?

Daraasado badan ayaa ku xidha kooxaha habaysan - iyo gaar ahaan, maal-yaraha iyo kooxaha kaydka - oo leh adkaysi iyo waxqabad wadareed oo horumarsan⁸. Halka maagalada Boorame kooxahani ay iyaguna u muuqdaan kuwo si weyn loogu kalsoon yahay oo la ixtiraamo.

Natijoyinkayagu waxay soo jeedinayaan macno dheeraad ah oo muhiim ah: urur xooggan, xitaa taageerooyinka maaliyadeed, waxay la noolaan karaan kala sooco nidaamsan, maadaama shuruudaha wax-ku-darku xaddidayo gelitaanka qoysaska ugu saboolsan.

Maxay tani mhiim u tahay adkeysiga?

Taageerada la soo agaasimay waxay u ogolaataa qoysaska inay isku geeyaan agabka oo ay uga jawaabaan si la saadaalin karo dhiibatada. Si kastaba ha ahaatee, xitaa meelaha dhismayaashan ay yihiin kuwo dhisan oo si weyn loo ixtiraamo, gaaritaanka iyo saameyntoodu waxay noqon kartaa mid aan sinneyn, taasoo ka dhigeysa kuwa ka baxsan nidaamyadan fursado yar oo la qabsiga.

8. Rhude et al. (2025) *A Review of Evidence of the Impact of Social Capital on Resilience*.

Natiijada 3: In kasta oo jawaab-bixiyeyaashu si firfircoon uga qaybqaataan kooxaha iyo ururrada bulshada, hadana waxay sheegayaan inay leeyihiin saamayn xaddidan oo aan toos ahayn ku yeelashada go'aannada la gaarayo.

In kasta oo ka qaybgalka firfircoon ee hoyga ama guriga ee kooxaha bulshada hadana mid ka mid ah afartii jawaab bixiyaal ah oo tilmaamay in xubinnimada iyo ka qaybqaadashadu ay la mid tahay codka iyo saamaynta kooxahani ay aad u xaddidan tahay. Marka la eego cabbirka muunadda yar, fasiraadda jawaabaha kooxdan hoose waa in si taxadar leh loo fasiraa. Si kastaba ha ahaatee, kuwan, kaliya laba ka mid ah shantii (40%) ee jawaab bixiyaasha ayaa guud ahaan sheegay inay aad ugu kalsoon yihiin in ra'yigooda lagu tixgalin doono go'aan gaarista kooxda, iyada oo wax yar ay ku kala duwan yihiin barokacayaasha iyo jawaabaha bulshada aan barakicin ee arrintan la xiriira. Xogaha tayada leh ayaa soo jeediyay in kooxaha haweenku ay bixiyaan suurtagalnimada cod gudaha ah oo xooggan, laakiin saameynta ka baxsan kooxda ayaa u muuqata mid xaddidan.

Wareysiyo xog-ogaal ah oo muhiim ah oo lala yeeshay daneeyayaasha hay'adaha aan dowliga ahayn ee degaanka ayaa xoojinaya indha-indhayntan, iyagoo soo jeedinaya in iyada oo la eegayo, barakacayaasha, haweenka iyo dadka laga tirada badan yahay ay dhici karto in hay'adahani ama dawladda ay si ula kac ah ugu daraan qaab-dhismeedyo rasmi ah ama guddiyo, iyada oo aan kormeerin ama tababar dibadeed, codkoodu uusan dhaafin shirarka. Xog-bixiye muhiim ah oo ka socda dawladda oo soo bandhigaya sababaha waxa ka mid ahaa labada xeer ee meesha ka saaraya taladooda iyo sidoo kale hoos-u-dhisyada gudaha ee dhismayaasha noocan ah ee haweenka iyo dadka laga tirada badan yahay laftooda.

Helitaanka mas'uuliyiinta rasmiga ah sidoo kale waa mid aan sinnayn. Mar wax laga weydiiyey xaalad mala awaal ah oo uu jawaab-celiye uga baahan yahay qof dawladda ka tirsan, keliya 3% ka mid ah jawaab-bixiyeyaasha oo ku kala nool labada bulsho ee barokacayaasha iyo kuwa aan barakacayaasha ahaynba waxay sheegeen inay garanayaan qof si toos ah u caawin kara; 27% ayaa sheegay xiriir aan toos ahayn (sida qoyska ama xubinta bulshada); halka saddex-meelood labo (66%) aysan soo sheegin wax xiriir ah haba yaraatee⁹. Natiijo ahaan, codka iyo saamaynta labada bulsho ayaa u muuqda in si adag loo dhexdhexaadinayo halkii ay toos ahaan lahayd.

"Wax xiriir ah lama lihi dawladda hoose. Waxaa laga yaabaa in xubnaha bulshada ee barokacayaasha ay kulmaan oo ay u sheegaan baahidayada."

Si kastaba ha ahaatee, aragtida xidhiidh la'aanta ayaa ku kala duwanayd xogaha tayada ee IDP iyo kooxaha aan barakacayaasha ahayn. Barakacayaashu waxay u badnaayeen in ay soo sheegaan in ay dareemayaan go'doon ama laga jaray dhismayaal rasmi ah, iyadoo mid ka mid ah haweenka barakacayaasha ah ee ka qayb qaatay doodaha ay tiri, **"Wax xiriir ah lama lihi dawladda hoose. Waxaa laga yaabaa in xubnaha bulshada ee barokacayaasha ay kulmaan oo ay u sheegaan baahidayada."** Taas beddelkeeda, jawaab-bixiyeyaal badan oo aan barokacayn ayaa ka tarjumayay tayada xidhiidhka ka dhexeeya bulshadooda iyo maamullada degaanka, iyada oo mid ka mid ah jawaab-bixiyeyaashu uu muujinayay farqiga u dhexeeya helitaanka dadka aan barakacayn ee helitaanka taageerada hay'adaha aan dowliga ahayn, iyo xidhiidhka ay la leeyihiin dawladda: **"ma jiraan hay'adaha aan dowli ahayn oo bulshada martida loo yahay ay xiriir la leeyihiin ama na taageeraan. Laakiin waxaan ku xiran nahay dawladda hoose, saldhigyada booliiska, iyo guddoomiyaha degmada waxaan leenahay xiriir wanaagsan."**

9. Habkani wuxuu la mid ahaa xaaladaha ku lug leh heerarka kala duwan ee dawladda.

Si la mid ah kuwo kale ayaa sheegay, iyaga oo xusay **"Dadka degaanka, waxaan la leenahay xiriir wanaagsan dowladda,"** iyo **"Anaga oo aan ka labalabeyn, waxaan booqanaa xafiisyada [dowladda] si aan u dhamaystirno baahiyahayaga."** Sidaa awgeed, iyadoo heerarka iyo dariiqooyinka xidhiidhada la soo sheegay ay isku mid ahaayeen jawaabaha sahanka, waaya-aragnimada nolosha ee ku xidhiidhiyaha qaab-dhismeedka dawladda ayaa si macno leh uga duwan bulshooyinka barakacayaasha iyo kuwa aan barakacayaasha ahayn.

Kala duwanaanshiyahan waxa u sii dheer ka-reebista barakacayaasha ee la soo sheegay ee is-dhexgalka sharci ee buuxa. Xaaladooda aan deganayn iyo lahaanshaha dhulka ayaa xaddidaya awooddooda inay si macno leh uga qaybqaataan xubnaha bulshada. Sida ay sheegtay mid ka mid ah haweenka ku nool Qoorgaab ayaa tiri **"Barakacayaashu xitaa dhul ma yeelan karaan, waxaan xasuustaa qof barakacayaal ah oo halkan ku dhashay, isagoo 40 jir ah, wuxuu damcay inuu guri yar ka dhisto, laakiin waa la xiray, waxaana loo sheegay inuusan dhulkaan lahayn, sababtaas darteed dadku isku mid maaha."** Ka-reebistani waxay xoojinaysaa meeqaamkooda la takooro, gaar ahaan Boorama.

Maxaa ka cusub natiijadan?

Qaab-dhismeedka bini'aadantinimada iyo horumarinta inta badan waxay si toos aan ahayn ama si cad ula xidhiidhiyaan fursadaha ka qaybgalka cod iyo saamayn, iyadoo la isticmaalayo heer-wax-soo-saarka sida imaanshaha ama xubinnimada sida tilmaamayaasha ka mid noqoshada¹⁰. Natiijooyinkayaga hordhaca ah waxay muujinayaan farqiga u dhexeeya ka qaybgalka iyo saamaynta, taas oo muujinaysa in xitaa xaaladaha leh hay'adaha si fiican loo aasaasay oo si wanaagsan loo habeeyey, codka xubnaha bulshada ayaa sida caadiga ah loo maro dhex dhexaadiyayaal iyo jawaab-bixiyeyaashu waxay soo sheegaan marar dhif ah inay dareemaan in taladooda ay saameeyeen go'aamada ugu dambeeya.

Maxay tani muhiim u tahay adkeysiga

Ka qaybqaadashada iyada oo aan wax saameyn ah lahayn waxay xaddidaysaa awoodda dadku inay wax ka qabtaan khataraha qaabdhismeedka. Codka dhexdhexaadka ah ayaa kaa caawin kara maaraynta dhibaatooyinka deg dega ah, laakiin marar dhif ah ayay beddeshaa xaaladaha keena dhibaato soo noqnoqda.

10. Ireland et al. (2025) 'Social Capital and Sexual and Reproductive Health and Rights in Fiji: A Scoping Review of Humanitarian Preparedness and Response Planning and Guidance Documents,' *BMC Health Services Research*, 25(1), 704.

Natiijada 4: Hubanti la'aanta lahaanshaha ama isticmaalka dhulka iyo khatarta laga qabo in la rarro ama laga saaro goobaha ay deggen yihiin ayaa weli ah dhibaatooyin waaweyn oo wiiqa joogtaynta iyo adkaysiga xiriirka bulsho ee barakacayaasha gudaha dalka ee ku nool Borama.

Qaar badan oo ka mid ah jawaab-bixiyeyaal ka soo barakacay Boorama ayaa isku meel ku noolaa muddo dheer. Xogta sahamintu waxay muujinaysaa in in ka badan 60% ay barokaceen shan sano ama ka badan. Si kastaba ha ahaatee, nabad-gelyo-xumada dhulku waa ay sii jirtaa in kasta oo wakhtigan la dheereeyey, waxana ay weli taagan tahay dhibaato weyn oo carqaladaynaysa waarta iyo isticmaalka xiriirka bulsho si looga gudbo dhibaataada.

Xogaha tayada leh ee barokacayaasha ayaa si joogto ah u tilmaamay ka saarista iyo muddada ammaan-darrada la xiriirta hoyga inay yihiin ilaha ugu weyn ee walaaca. Jawaab bixiyaasha ayaa tilmaamay barakac soo noqnoqday, cabsi ay ka qabaan in ay waayaan guryahooda, iyo khalkhal ku yimi habnololeedkii iyo iskuuladii. Naxdinyadani waxay wiiqaan xiriirka bulsho iyagoo kala geynaya kooxaha, ku qasbaya qoysaska inay guuraan, iyo inay niyad jabiyaan maalgashiga muddada dheer ee guryaha ama ganacsiga. Sida mid ka mid ah haweenka ka qaybqaatay dooda ay tiri, "

Wacyigelinta iyo xoogaa maalgelin ah oo lagu sameeyo shabakadaha [kaydka] ee jira waxay hagaajin karaan adkeysiga bulshadan. Si kastaba ha ahaatee, waxaa naga maqan adeegyada aasaasiga ah sida dugsiyada, xarumaha caafimaadka, iyo saldhigyada booliiska. Xitaa haddii aan codsano taageero, ma fulin karno adeegyadan sababtoo ah bulshadu ma laha dhulka - waxaa qaadan kara bulshada deegaanka ka dib markii na laga saaro ama na laga raro".

In kastoo urur xoog leh, xiriir bulsho ma dabooli karo maqnaanshaha dhul sugan. Qoysaska ayaa weli ah kuwo u nugul dhibaato deg deg ah oo dib u soo nooleeya horumarka bulshada iyo

dhaqaalaha. Sida ay tiri haweeney kale oo ka mid ah dadka barakacayaasha ah ayaa tiri: **"Qofku wuxuu la tartami karaa ama wax la qeybsan karaa dadka kale marka uu dhul leeyahay, barakacayaasha waa dad lagu qasbay inay halkan ka barakacaan, mar walbana waxaa la weydiistaa inay ka guuraan dhulka ay deggan yihiin".**

Mid kale ayaa ka hadlay isticmaalka xaddidan ee taageerada iyo adeegyada marka ay jirto hubaal la'aantan: **"Haddii qofku heli karo dhulkiisa, taageerooyinka kale ayaa noqon kara lama huraan, laakiin qof si joogto ah u wajaho guri ka saarid kama faa'iidayaan karo waxyaabo kale."**

Mudada dheer ee barokaca ka jira deegaanka magaalooyinka ee barakacayaasha waa in ay siisaa faa'iido waqti si loo dhiso xiriir bulsho. Wareysiyada ayaa iftiimiyay sababta aysan taasi u muuqan, iyadoo la xusay in barakicinta bilowga ah ay u ogolaaneyso barokacayaasha inay qorsheynayaan inay u guuraan meelaha ay leeyihiin xoogaa xiriirka bulshada ee

"Si kastaba ha ahaatee, waxaa naga maqan adeegyada aasaasiga ah sida dugsiyada, xarumaha caafimaadka, iyo saldhigyada booliiska. Xitaa haddii aan codsano taageero, ma fulin karno adeegyadan sababtoo ah bulshadu ma laha dhulka - waxaa qaadan kara bulshada deegaanka ka dib markii na laga saaro ama na laga raro."
(Ka qayb gale dood kooxeedka habeyasan oo dhedig ah)

11. Caddeymaha ayaa tilmaamaya in farqiga helitaanka adeegga ee lagu sharraxay xigashadan uu muujinayo isku-darka sababo isku mar shaqeynaya halkii ay ka ahaan lahaayeen hal sabab oo kaliya. Adeegyada sida iskuulada iyo xarumaha caafimaadka ayaa ka jira degaanada dadka gudaha barakacay laakiin waa qayb ahaan, tayo liidata, ama ku xiran shuruuda awooddeed ee ay ku bixin karaan - iyadoo khidmadaha iskuulku ay yihiin caqabad la diiwaangeliyey oo hortaagan qoysaska saboolka ee gudaha ku barakacay. Biyaha, korontada iyo nadaafadda ayaa si gaar ah ugu yar meelaha ay deggan yihiin dadka gudaha ku barakacay, iyadoo qof xog-ogaal ah uu xusay in dadka deegaanka "ay isticmaalaan biyo laga soo iibsaday dadka haamaha biyaha ku wada" iyagoo aan lahayn "koronto ama adeegyo kale." Tani waxay ka duwan tahay jawaab-bixiyeyaasha bulshada martida loo yahay, kuwaas oo tilmaamay helitaanka tooska ah iyo kalsoonida leh ee xafiisyada dowladda hoose si ay u helaan baahiyahooda, inkastoo marti-geliyayaashu ay san ka id ahayn barnaamijyada taageerada ee ay bixiso hay'adaha aan dowlinga ahayn.

hiloowga. Si kastaba ha ahaatee, barokaca ka socda magaalooyinka dhexdooda ayaa carqaladayn kara habka labaad ee dhisidda isku xidhka cusub iyo isku xidhka xiriirka iyo ku qasbi guuritaanka meel aan la jeclayn.

Raritaanku waxay qayb weyn ka ciyaaraan kicinta khalkhalgelintan si muddada barakaca ee magaalooyinka aysan faa'iido u lahayn haddii aysan xasilloonayn. Marka laga soo tago kakanaanta xuquuqda dhulka ee Somaliland, fashilaad badan oo ay xukuumadu la timaado oo la xidhiidha kartida, oo ay weheliso la jaanqaadida danaha iyo iridaha qaarkood, ayaa sii kordhinaya dhibaatan. Iyadoo magaalada Boorama ay ka jirto qayb qaybin dhul ah oo loogu talo galay dadka barakacayaasha ah ee ku nool dhulka danta guud, haddana tani inta badan waxay ku taal hareeraha. Sida ay tibaaxday haweenay ka mid ah dadka deegaanka Hayabe, waxa ay tidhi, **"Barakacayaashu waxa ay inta badan ku nool yihiin meelahan oo kale, geesaha ama meelaha ka baxsan magaalada, dadku waxa ay halkan u degaan, sababtoo ah waxa jira ururo u soo gurmada dadkan"**. Laakin marka qiimaha dhulka ay degan yihiin dadka barakacayaasha ah uu kordho hadii si gaar ah loo haysto, xog-ogaaliyaasha muhiimka ah ee ka socda ururada aan dawlaga ahayn ee degaanka ayaa ku tilmaamay awood la'aanta dawlada si ay u maamusho kirada iyo isla dawlada ka dibna gacan ka geysata fulinta raritaanada barakacayaasha. Falanqeyayaashii kooxuhu waxay ku nuuxnuuxsadeen in dhulku xasiloon yahay iyo xuquuqda ugu dambaynta ee dhulka oo ah mid ka mid ah waxyaabaha lagama maarmaanka u ah si loo dhiso nolol deggan.

Waxa dhibka sii kordhinaya, barakacayaasha ku nool Boorama waxa ay xuseen in aanay jirin hay'ado, goobo dadweyne oo la wadaago halkaas oo xidhiidhka ka dhexeeya kooxaha la haybsooco (sida qaxootiga iyo Soomaalida gudaha ku barakacay) si ula kac ah loo kobciyo, taas oo xaddidaysa fursadaha isku xidhka caasimaadda. Sida nin ku sugan Qoorgaab uu ku tilmaamay, **"Ma jiraan goobo ama xaflado ay dadku ku kulmaan oo ay ra'yi isku weydaarsadaan. Mararka qaarkood, dadku waxay ku sheekeysan karaan si aan rasmi ahayn makhaayadaha shaaha."**

Maxaa ka cusub natiijadan?

Cilmi-baarista hadda jirta waxay si weyn u aqoonsan tahay muddada dhulku inay tahay xanibaadda xalalka waara, laakiin badanaa waxay ula dhaqantaa xiriirka bulsho sidii difaac ka-hortagga naxdinta la xiriirta barakaca¹². Natiijooyinkani waxay muujinayaan in xitaa urur bulsheed oo la aasaasay ay u nuglaadaan ka saarista soo noqnoqda, maadaama nabadgelyo-xumada dhulku ay si firfircoon u jebiso shabakadaha bulshada oo dib u dhigto horumarka la sameeyay.

Maxay tani muhiim u tahay adkeysiga?

Shabakado bulsho oo xooggan ayaa ka caawiya qoysaska inay la qabsadaan xasillooni darrada, laakiin ka saarista soo noqnoqda waxay meesha ka saartaa faa'iidooyinkan. Hoyga aan sugnayn, adkeysigu waa mid jilicsan oo si sahlan loo rogo. Marka laga soo tago siyaasadda lahaanshaha dhulka, qorshaynta magaaladu waxa ay weli muhiim u tahay dhismaha bulshada gaar ahaan barakacayaasha iyo dadka la haybsooco si loo fududeeyo is-dhexgalka iyo dhismaha xiriirka bulsho.

12. Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) (2020) *No Land, No Water, No Pasture: The Urbanisation of Drought Displacement in Somalia*.

Saamaynta ay ku leedahay daneeyayaasha

Natiijooyinka kor ku xusan waxaa laga soo qaatay weji tijaabo ah oo bilow ah oo ah mashruuc cilmi-baaris oo sannado badan iyo goobo badan laga sameeyy. Tijabadani waxaa loo qorsheeyay in uu tijaabiyo qalabka cilmi-baarista, sifeeyo su'aalaha, falanqaynta, iyo in uu aqoonsado qaababka muhiimka ah ee baaritaan dheeraad ah. Sidan oo kale, natiijooyinka waa in loola dhaqmo si ku meel gaar ah, oo aan loo eegin sidii w ay matali lahaayeen dhammaan dadka barakacayaasha ah ee ku nool ee ku nool Boorama, ama Somaliland. Wejiyada xiga ee cilmi-baadhistu waxay balaadhin doonaan xog-ururinta waxayna u oggolaan doonaan in si qoto-dheer loo falanqeeyo kala duwanaanshaha kooxda iyo dariiqooyinka sababa ee xiriirka isku xirka bulshadabulsho iyo adkaysiga.

Hoos, waxaanu ku soo bandhigaynaa fikrado horudhac ah iyo saamaynta ay ku leedahay bulshada, xirfadlaha, siyaasada iyo daneeyayaasha cilmi-baarista ee ku salaysan fikradahan hore.

Saamaynta horudhaca ah ee deganeyaasha bulshada, qabanqaabiyayaasha iyo masuuliyiinta rasmiga ah

Kaabayaasha bulshada ee Boorama waa kuwo dhab ah oo macno leh: isku-xidhka qabiilka, kooxaha kaydka ee haweenka, taakulaynta masaajidda, iyo guddiyada barakacayaasha si wada jir ah ayay u yihiin aasaas muhiim ah u ah is-taageridda iyo wax-qabadka wadajirka ah. Laakin kaabayaashani ma siman yihiin: kuwa ugu saboolsan, kuwa dhowaan yimid, ama qabiilooyinka laga tirada badan yahay ayaa inta badan awood u leh inay helaan. Waxa kale oo ay wajaheysaa cadaadisyo qaab dhismeed oo joogto ah, gaar ahaan amni-xumada dhulka, taas oo meesha ka saaraysa wixii ay bulshooyinku dhiste. Adigoo ka shaqeynaya sidii loo ballaarin lahaa gelitaanka, xoojinta ka mid noqoshada, iyo ilaalinta shabakadaha jira carqaladaynta, dadka deggan bulshada, qabanqaabiyayaasha iyo hoggaamiyayaasha waxay gacan ka geysan karaan dhisidda shabakad badbaado oo ballaaran oo waara.

01 Waxay si firfircoon hoos ugu dhigtaa caqabadaha hortaagan xubinnimada kooxaha kaydka.

Kooxaha kaydka haweenka ayaa ka mid ahaa noocyada taageerada abaabulan ee inta badan laga soo sheego waxtarka iyo kalsoonida lagu qabo Boorama. Haddii ay suurtagal tahay, hogaamiyayaasha kooxuhu iyo qabanqaabiyayaasha waa in ay ka shaqeeyaan hoos u dhigidda ama hoos u dhigidda shuruudaha wax ku biirinta ee qoysaska aan marka hore bixin karin lacag-bixinno joogto ah, iyo/ama ay tixgeliyaan kooxo u go'ay oo leh heerar wax-ku-ool ah. Tani waxay khusaysaa ku darida oo kaliya, laakiin waaritaanka kooxaha laftooda: jahawareerka dakhliga, ka saarida, iyo barokaca ayaa sababa in xubnuhu ay meesha ka baxaan, iyadoo hoos u dhigaysa heerka uu qof walba heli karo. Dabacsanaanta wax ku biirinta waxay ka caawin kartaa kooxaha inay sii haystaan xubnaha xilliyada adag.

02 U doodo si wadajir ah in la helo dhul sugan si ay shuruud uga dhigaan maal-gashi bulsho oo waara.

Hogaamiyayaasha bulshada iyo qabanqaabiyayaasha ayaa meel fiican u jooga inay u doodaan dawladda hoose iyo hay'adaha aan dawlaga ahayn ee la shaqeeya xidhiidhka tooska ah ee ka dhexeeya nabadgelyo-xumada dhulka iyo jilicsanaanta dhismayaasha bulshada. Ka saarista waxay carqaladaynaysaa xubinnimada kooxda wax kaydsata, waxay jartaa xidhiidhkii xaafadaha, waxayna xoogaysaa dib u dhiska shabakadaha bulshada. U doodid wadajir ah oo habaysan oo loogu talagalay amniga muddada shaqada oo ay ku lug leeyihiin barokacayaasha iyo hogaamiyayaasha bulshada ee martida loo yahay waxay kordhin kartaa dareenka arrintan.

03 In la dhiso oo la ilaaliyo xidhiidhka bulshada ee u dhexeeya dadka barakacayaasha ah iyo dadka martida loo yahay.

Xidhiidhka u dhexeeya dadka barakacayaasha ah iyo kuwa aan barokacin ee Boorama ku nool ayaa guud ahaan ah mid wanaagsan, laakiin waxa ay weli u nugul yihiin xiisad ka dhalatay kala duwanaanshaha la dareemay ee taageerada ay bixiyaan hay'adaha aan dawlaga ahayn. Hogaamiyayaasha bulshada ee labada dhinac waxay door firfircoon ka ciyaari karaan ilaalinta wada hadalka, saxida macluumaadka khaldan, iyo abuurista goobo iyo waxqabadyo la wadaago - oo ay ku jiraan ka qaybqaadashada wadajirka ah ee kooxaha kaydka ah iyo qaababka la midka ah - taas oo xoojinaysa dareenka saamiga la wadaago ee nolosha bulshada.

Saamaynta hordhaca ah ee horumarinta iyo ururada samafalka

Xidhiidhka bulsho ee ka dhex jira bulshooyinka - gaar ahaan qoysaska dhexdooda - ayaa durba siinaya kheyraad muhiim ah, inkasta oo xaddidan, oo loogu talagalay taageerada barakacayaasha dhexdooda. Si kastaba ha ahaatee, si aan sinnayn ayaa loo qaybiyay, kuwa ka tirsan kooxaha la haybsooco ayaa la kulma caqabado dhanka shabakadaha bulshada ah, kooxaha ku jira barakaca daba dheeraaday waxay la halgami karaan ballaarinta iyo xoojinta shabakadaha. Hababka barnaamijyadu waxay leeyihiin awood ay ku taageeraan oo ay xoojiyaan isku-xirnaanta, waxayna furi karaan ama ballaarin karaan fursadaha lagu saameynayo hay'adaha iyo go'aan-qaadashada, siyaabaha kor u qaadi kara saameynta, iyo caawinta si loo yareeyo loogana fogaado waxyeellada.

01 Yaree ka saarida taageerada koox-ku-saleysan ee jirta, iyadoo si gaar ah diiradda loo saarayo kooxaha haweenka.

Natijiyooyinkayagu waxay tilmaamayaan in dalladaha kaydka haweenka ee Boorama ay ka mid yihiin noocyada ugu muhiimsan ee habaysan ee xiriirka bulsho ee guud ahaan dadka barakacayaasha ah iyo kuwa aan barakacayaasha ahayn, iyagoo bixiya taakulaynta dhibaatooyinka iyo maalgelinta hab-nololeedka, iyadoo lagu naaloonayo heerar sare oo kalsooni iyo waxtar la dareemayo. Barnaamijyadu waa inay ku shaqeeyaan nidaamyadan halkii ay abuuri lahaayeen habab barbar socda. Si kastaba ha ahaatee, natijiyooyinkayagu waxay sidoo kale soo jeedinayaan in gelitaanka kooxahan ay tahay mid aan sinnayn, iyo shuruudaha wax ku biirinta ayaa ka saaraya qoysaska ugu saboolsan iyo kuwa la takooro. Jilayaasha bini'aadantinimadu waa in ay sameeyaan falanqayn ka saarid si ay u aqoonsadaan sifooyinka qoysaska ee barnaamijyadooda kuwaas oo si nidaamsan looga saaray, ama aan awoodin in ay ku biiraan,

kooxaha: caddaymahayagu waxay muujinayaan in haweenka ugu nugul ay si nidaamsan uga maqan yihiin, ama ay yar yihiin, shabakadahan. Barnaamijyada ka shaqeeya kooxaha kaydka haweenka iyada oo aan si firfircoon wax looga qaban tan, waxay halis u tahay in laga gudbo kuwa sida ugu badan uga faa'iidayaanaya qaabkan xiriirka bulsho. Falanqayntan laga bilaabo, barnaamijyadu waa inay u doodaan iyo/ama si toos ah u sahayeeyaan hababka taageerada gelitaanka qoysaska bartilmaameedka ah ee loo aqoonsaday inayan awoodin inay ku biiraan caqabadaha kharashka. Hababka taageerada gelitaanka ee lagu heshiinayo kooxda iyo hogaanka bulshada waxa ka mid noqon kara kabidda gelitaanka, jawallada wax-ku-darsiga ee is-daba-joogga ah ama wax ku biirinta wakhtiga xaddidan ee u dhigma ee NGO-yadu. Taas beddelkeeda, haysashada kooxo gaar ah oo leh caqabadaha hoose ee xubinnimada waxay kordhin kartaa helitaanka maalgelin bulsho oo dhammaystiran laakiin kala duwan.¹³

02 Wax ka qabashada dhibaatooyinka dhulka la xiriira taas oo qayb ka ah barnaamijyada adkeysiga.

Natijjooyinka ugu horreeya waxay tilmaamayaan waxyeellada weyn iyo saamaynta joogtada ah ee ka saarista ay ku leedahay xiriirka bulsho. Natijjooyinkayadu waxay muujinayaan in raritaanku aanay la kulmin barokacayaasha ku nool Boorama oo ay ugu horreyso dhibaataada hoyga – waxay la kulantay naxdin bulsheed oo baabi'isay xubinnimada kooxda kaydka ah, gooyay xiriirkii xaafadaha, khalkhalisay waxbarashada, iyo barakaca ciidamada oo loo barakacay meelo aan la aqoon oo ay tahay in dib loo dhiso xiriirkii la soo ururiyay. Barnaamijyada lagu maalgelinayo qaab-dhismeedka bulshada, shabakadaha kaydka, ama hab-nololeedyada, tani waxay ka dhigan tahay in ka saarista ay ka dhigan tahay khatarta toos ah oo barnaamijka sii jiritaan. Sidaa darteed ururradu waa inay ku daraan khatarta ka-saarista falanqaynta macnaha guud iyo diwaan-gelinta khatarta barnaamijka oo ah hab-dhaqan caadi ah, oo ay qaadaan tillaabooyin lagu hubinayo in barnaamijku yahay 1) in aan la maalgelin qaab-dhismeedka bulshada ee lagu xoojinayo meelaha khatarta sare leh ee ka saarista iyada oo aan la hirgelin xeelado yaraynta; 2) ku xidhida barnaamijyada bulshada iyo dariiqooyinka u doodista ee muddada jira ee ay kuwani jiraan; iyo 3) Kor u qaadida khatarta raritaan si cad gudaha hababka isduwidada iyo isbahaysiga halka kuwani ay firfircoon yihiin.

03 In la hubiyo wada xidhiidhka la beegsanayo ee barokacayaasha iyo kuwa aan barakacayaasha ahayn iyo in laga caawiyo hababka wada xidhiidhka iyo la xisaabtanka.

Ururada bini'aadantinimada ee ka hawlgala barokacayaasha isku dhafan iyo goobaha bulshada martida loo yahay ee Boorama waxay inta badan sameeyeen habab ansixinta bulshada, hababka cabashooyinka iyo jawaabaha, iyo la tashi dadweyne oo ku saabsan shuruudaha beegsiga. Si kastaba ha ahaatee, natijjooyinkayadu waxay muujinayaan in hababkani aanay xalinaynin aragti gaar ah oo joogto ah oo ka jirta dadka aan barokacayn ee ah in gargaarku si aan isku dheelitirnayn ugu qulqulo barokacayaasha, inkastoo xogta sahanku ay muujinayso farqiga dhabta ah ee xidhiidhka NGO-ga waa mid aad u dayacan kooxaha oo dhan. Tani waxay tilmaamaysaa farqiga isgaarsiinta ee aan ahayn farqiga bartilmaameedka ah: hababka isla xisaabtanka ee jira ayaa laga yaabaa inay wax ka qabtaan tayada barnaamijka si ballaaran, iyagoo aan si gaar ah uga hadlin kala duwanaanshaha gargaarka ee barakacayaasha iyo barakacayaasha ee isla nool.

13. ACTED (2023) 'ACTED Somalia: Boosting the livelihoods of vulnerable households through savings systems in Baidoa,'; UNWomen Africa (2022) 'Village Saving and Loan Associations can be a solution to lost livelihoods,'; CARE International (2025), *Village Savings and Loan Associations Training Manual*.

Ururadu waa in ay tixgeliyaan in ay ku kabaan hababka jira isgaarsiin la beegsanayo iyo kuwa cad oo sharxaya sababta barakicinta gaarka ah loogu beegsanayo bulshooyinka martida loo yahay, halka ay ka dhacdo; qirayaa baylahda la wadaago; iyo marka ay ku habboon tahay, aqoonsada qaybaha barnaamijka bulshada ee muujinaya aqoonsiga iyo ka jawaabista baahiyaha aan barakacayaasha ahayn. Meesha barnaamijyada bulshada isku-dhafaan aysan suurtagal ahayn, aragtida sinnaan-la'aanta lafteedu waxay dammaanad qaadaysaa maarayn toos ah iyo mid cad oo khatar ku ah wadajirka bulshada.

Saamaynta hordhaca ah ee ku wajahan maalgeliyayaasha gargaarka bani'aadannimo

kaabayaasha bulshada ee Magaalada Boorama oo ay ku tiirsan yihiin barakacayaasha iyo bulshooyinka martida loo yahay waa mid aan loo sinnayn, rasmi ahayn, oo inta badan xiriir qoys ku salaysan. Tani waxay keenaysaa inay ka duwanaato qaab-dhismeedka maalgelineed ee caadiga ah. Qaababkan iyo shuruudahan ayaa qaabeeya nooca taageerada la helo, waxa lagu tiriyo ka-qaybgal macno leh, iyo dadka loo arko inay diyaar u yihiin inay ka gudbaan barnaamijyada bani'aadamnimada. Sidaa darteed maal-galiyayaasha ayaa door muhiim ah ku leh hubinta in qaab-dhismeedyadani ay ka tarjumayaan xaqiiqada barakaca: aqoonsashada awoodda xiriirka iyo bulshada inay yihiin wax-soo-saarka barnaamij ee sharci ah, iyo ka fogaanshaha malo-awaalka ku saabsan is-dhexgalka oo laga yaabo inaan lagu dhaqmin.

01 Ha maalgelinin kaliya adeegyada iyo kaabayaasha, waxaad kaloo maalgelisaa awoodda bulshada iyo xiriirada.

Natijiyooyinkayagu waxay muujinayaan in adkeysiga Boorama uu aad ugu xidhan yahay taageerada bulsho ee aan rasmiga ahayn, halka xidhiidhka rasmiga ah ee hay'adaha uu yahay mid daciif ah. Deeq-bixiyayaashu waa inay sidaas darteed tixgeliyaan maalgelinta lagu taageerayo fududaynta, kalsoonida-dhisidda, iyo isku-dubbaridka maxalliga ah oo ay weheliso adeeg-bixinta. Tan waxa ka mid ah in loo aqoonsado hababka taageerada heerka xaafadeed iyo bulshada ku salaysan inay yihiin hanti dhisme oo adkeysiga sharci ah. Habkani wuxuu la jaan qaadayaa ballanqaadyada deeq-bixiyayaasha ee ku aaddan deegaan-dejinta iyo gargaarka dadka-ku-saleysan.¹⁴

02 Taageerida maalgashiga, iyo la socodka, dadaallada lagu hubinayo ka qaybqaadashada macne leh inay u tarjumaan saamaynta go'aamada.

Natijiyooyinkayagu waxay tilmaamayaan xaqiiqda ah in ka qaybqaadashada iyada oo aan saameyn lahayn aysan xoojineynin xiriir bulsho oo xitaa laga yaabo inay wiiqdo kalsoonida. Deeq-bixiyayaashu waa inay sidaas darteed u fududeeyaan oo ay dhiirigeliyaan la-hawlgalayaasha si ay u muujiyaan sida talooyinka bulshadu u saameeyaan go'aamada barnaamijka iyada oo loo marayo ka mid ahaansho macno leh oo tayo leh, halkii ay diiradda saari lahaayeen jiritaanka ama tirada hababka wadatashiga. Qaab-dhismeedka maalgelinta ayaa tan ku taageeri kara iyada oo la kala horraysiiyo meertada jawaab-celinta iyo barnaamijyada la-qabsiga, oo waafaqsan ballan-qaadyada deeq-bixiyayaasha ee la xisaabtanka iyo maamulka loo dhan yahay.¹⁵

03 U eeg nabad-gelyo-xumada dhulka inay tahay xannibaad hortaagan adkaysiga.

Natiijooyinkayadu waxay muujinayaan in nabad-gelyo-xumada muddada-dheer ee la xiriirta hoyga ay wiiqdo natiijooyinka muddada-dheer. Raritaanku ma aha oo kaliya arrin guri iyo hoy, laakiin waa naxdin xiriir bulsho oo soo noqnoqota oo carqaladaysa xidhiidhka bulshada iyo kooxaha, taasoo ku khasabta barokacayaasha inay dib u dhistaan xiriirka meelaha aan la aqoon. Sidaa darteed maalgeliyayaashu waa inay taageeraan habab isku dhafan oo dhisa barnaamijka wadajirka bulshada iyo hab-nololeedka iyadoo ay weheliso dadaallada lagu xaqiijinayo xasilloonida muddada iyo yaraynta khatarta ka saarista ama rarista.¹⁶ Marka hababka isku dhafan aysan suurtagal ahayn hal barnaamij gudahiisa, maalgeliyayaashu waa inay ugu yaraan u baahan yihiin la-hawlgalayaasheeda inay qiimeeyaan oo ay ka warbixiyaan khatarta ka saarida goobaha ay ka shaqeeyaan.

Tallaabooyinka xiga

Anaga oo ka duulayna fikradda laga helay marxaladdii tijaabada, bilaha soo socda, kooxda mashruuca SoCap waxay dib-u-habayn ku samayn doonaan, dib-u-qaabayn iyo dib-u-habayn ku samayn doonaan agabka xog ururinta ee dib-u-habaynta loogu samaynayo Boorama, ujeeddaduna tahay in aynu sii qoto dheer u fahanno sida xiriirka bulshadu u kala duwan yahay gudaha iyo kooxaha muhiimka ah.

14. EU/DG ECHO (2023) *Guidance Note: Promoting Equitable Partnerships with Local Responders in Humanitarian Setting* Guidance on Equitable Partnerships; Government of Ireland (2024) *Irish Aid Annual Report 2023*.

15. Government of Canada (2024) *Report to Parliament on the Government of Canada's International Assistance 2023-2024*.

16. See examples in Kirubi, S. (2022) 'Pathways to Stability: Best Practices on Securing Land Tenure for Urban Displaced Communities in Somalia,' Danwadaag Consortium.

Xog ku saabsan Mashruuca SoCap Project

Mashruuca Doorka Xiriirka Bulshada ee Arimaha Burburka iyo Dagaalka Magaalladu dhaliyeen (SoCap) waa mashruuc cilmi baaris sadex sano socday oo ay maal gelisay Irish Aid laguna fuliyay iskaashi lala sameeyay Concern Worldwide. Wuxuu si nidaami ah u qiimeynayaa isdhexgallada u dhexeeya xiriirka bulshada, adkaysiga, bii'ada magaallada, iyo dagaalka iyo khalkhalka ka jira bulshooyinka magaallada ee la faquuqo ee wadamada Haiti, Somalia iyo Somaliland.

Cilmi baaristaan qaababka isku dhafan leh waxay diirada saaraysaa fahanka sida tubaha dhaliya xiriirada bulshada oo noqda adkaysi u dhexeeya kooxaha magaallada ee la faquuqo labadaba loo ilaaliyo loona adkeeyo, si loo aqoonsado qodobada farsamo ee muhiimka u ah fuliyaasha shaqada iyo xeerka.

Kooxda cilmi baarista waxaa ku jira Jessica Hsu iyo Robillard Louino, Gwoup Konbit, Haiti; Manar Zaki and Brenton Peterson, Consilient, Somalia iyo Somaliland; Dr Kelsey Gleason, University of Vermont; Dr Ronak Patel, Nova Frontlines; iyo Dr Caitriona Dowd, Jothsaïna Pierre iyo Abdulkadir Adan, University College Dublin.

Fikradaha, ra'yiyada iyo faalooyinka halkaan ku jira gebi ahaanba waa masuuliyada qoraayaasheeda mana matalayaan xeerka Irish Aid.

Sida loosoo xigto meelaha laga soo qaatay daabacaadaan:

Dowd, Caitriona, Jothsaïna Pierre, Abdulkadir Adan, Kelsey Gleason and Ronak Patel. (2026). *What are the sources of social capital? A pilot study in Borama, Somaliland*. SoCap Research Brief No. 4.

Wixii macluumaad dheeraad ah oo ku saabsan mashruuca SoCap, fadlan
<https://www.concern.net/knowledge-hub/social-capital-and-resilience-fragile-and-conflict-affected-urban-contexts>

Irish Aid
An Roinn Gnóthaí Eachtracha agus Trádála
Department of Foreign Affairs and Trade